

"בן זכאי" — על שם דמעיקרא על שם שאמר את הדברים כשהיה עדיין תלמיד, וכי קרי ליה וכאשר מצינו שרבי קראו במשנה רבן יוחנן בן זכאי — על שם דהשתא, על שם שאמר את הדברים לאחר שכבר נתמנה לדיין ומורה הוראה.

שנינו: מעשה ובודק בו... מה בין חקירות לבדיקות? מה הבדל יש בדיניהם? לגבי "חקירות", אם עד אחד אומר איני יודע לענות על אחת השאלות — עדותן בטילה, ואילו לגבי "בדיקות", אם עד אחד אומר איני יודע, ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין — עדותן קיימת.

מאי מה החידוש בזה כי אפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת? פשיטא! שהרי כבר השמיענו התנא כי אמר אחד איני יודע עדותן קיימת, אם כן כי אמרו בי תרי נמי עדותן קיימת! כי השני שמצטרף לומר איני יודע אינו מעלה ואינו מוריד בעדות.

אמר רב ששת: הפיסקא "ואפילו שנים אומרים וכו'" ארישא קאי, לגבי חקירות, ששנינו ברישא: אם עד אחד אומר איני יודע לענות על אחת החקירות — עדותן בטילה. והכי קאמר וכך יש לפרש את דברי המשנה בסיפא: בחקירות, אפילו אם היו שלשה עדים, שנים מתוכם אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע — עדותן בטילה.

כמאן כדעת מי נאמרה הלכה זו — כרבי עקיבא [במכות ה ב] דמקיש שלשה עדים לשנים, שכתוב [דברים יז ו] "על פי שנים

הכי נמי מסתברא, וכך גם מסתבר, דאי סלקא דעתך כי אם יעלה בדעתך לומר כי בן זכאי שבמשנה הוא רבן יוחנן בן זכאי, קשה וכי קרי ליה רבי, וכי רבי מסדר המשניות היה קורא לו בן זכאי בלי להזכיר את שמו הפרטי "רבי יוחנן"?

ודחינן: אי אפשר לפרש כי בן זכאי שבמשנה הוא אדם אחר, שהרי והתניא בברייתא במפורש: מעשה ובודק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים! אם כן מבואר שהיה זה רבן יוחנן בן זכאי, וקשה, שהרי בארבעים שנותיו האחרונות שבהם היה דיין, לא דנו דיני נפשות.

אלא יש לומר, שהמעשה היה קודם שהיה דיין, ועדיין תלמיד היושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא דבר זה לפני הדיינים, שיש להרבות בבדיקות העדים, ומסתבר להו טעמיה, ונתקבלו דבריו, וקבעה בשמיה, וקבעו הלכה זו בשמו.

מא-ב

ולכן קראו רבי במשנה זו "בן זכאי", לפי שהלכה זו נאמרה מפי רבי יוחנן בתקופה שהיה עדיין תלמיד.

כי הוה למד שכאשר עדיין למד — "בן זכאי" הוה קרי ליה היה קוראו רבי מסדר המשניות, כתלמיד היושב לפני רבו.

כי הוה לימד וכאשר כבר לימד, אז רבי מסדר המשניות הוה קרי ליה היה קוראו "רבן יוחנן בן זכאי".

כי קרי ליה כאשר מצינו שרבי קראו במשנה

עדים או שלשה עדים יומת המת", ולומד רבי שמעון להקיש שלשה עדים לשני עדים, מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין, אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין. ורבי עקיבא מוסיף על דברי רבי שמעון שהוקשו אף להחמיר, מה שני עדים אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול — עדותן בטלה, אף שלשה, אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול — עדותן בטלה.

מבואר בדברי רבי שמעון [וגם רבי עקיבא שמוסיף עליו, סובר כמותן], שאם אי אפשר להזים את אחד העדים, עדותן בטלה. לכן כאן כאשר אחד מהעדים אומר "איני יודע" ואי אפשר להזימו, עדותן בטלה.

אמר רבא: אי אפשר לפרש את הפיסקא "ואפילו שנים אומרים וכו'" כדברי רב ששת, שהיא נאמרה לגבי חקירות, שאפילו שנים אומרים ידענו, כל שיש עד אחד שאומר איני יודע, אין עדותן קיימת, כי **והא "עדותן קיימת" קתני**, ולפי פירושו של רב ששת צריך לשנות את לשון המשנה, ולגרוס "עדותן בטלה".

אלא אמר רבא: הכי קאמר כך יש לפרש את דברי המשנה: הלשון: "אפילו שנים אומרים וכו'" לא בא לחדש דין בבדיקות, אלא בא לחדש דין בחקירות.

וכך הם דברי המשנה: מה בין חקירות לבדיקות, בחקירות אם אין אלא שני עדים, ואמר אחד מן העדים "איני יודע" — עדותן בטלה. ואילו בבדיקות, אם אמר אחד מן העדים "איני יודע" — עדותן קיימת. והוא הדין אם שני העדים אמרו בבדיקות "איני יודע" — עדותן קיימת, כי זה עדיין עדות

שאתה יכול להזימה בעדות שהעידו בחקירות, ואפילו בחקירות מצינו אופן שאמר אחד העדים "איני יודע" ועדותן קיימת, כגון אם היו שלושה עדים, ומתוכם **שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע** — עדותן קיימת, היות ויש עדיין שני עדים מתוך השלושה שאפשר להזימם, העדות מתקיימת באותם שנים.

כמאן — דלא כרבי עקיבא, הסובר כי אם אי אפשר להזים אחד מתוך שלשת העדים, עדות כולם בטלה.

רב כהנא ורב ספרא תנו סנהדרין בי רבה — למדו הלכות סנהדרין, אצל רבה.

פגע בהו פגש אותם רמי בר חמא.

אמר להו: מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה? איזה חידוש אמרתם בהלכות סנהדרין שלמדתם אצל אדם גדול כמו רבה, בטח יש לכם הרבה חידושים לחדש בה.

אמרי ליה רב כהנא ורב ספרא: ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא, וכי אילו לא היינו למדים הלכות אלו מפי חכם כל כך, מה יש להקשות בה, **ומאי קשיא לך?**

אמר להו רמי בר חמא: קשה לי מהא דקתני במשנתנו:

מה בין חקירות לבדיקות? מה הבדל יש בדיניהם?

לגבי חקירות, אם עד אחד אומר איני יודע לענות על אחת השאלות — עדותן בטילה, והנידון והעדים נפטרים.

אמרי ליה רב כהנא ורב ספרא: מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא, מחמת שאתה טוב ועניו ומודה לנו, מחמת כן אנו יכולים לומר בה הרבה דברים טובים. אבל מנזיהותיה דמר אם היית רוצה להתריס בנו ולהקשות עלינו — לא אמרינן בה ולא חדא לא היינו יודעים לענות לך אפילו דבר אחד.

שנינו במשנה: אחד אומר: ביום ב' בחדש פלוני, היה המעשה. ואחד אומר ביום ג' בחדש, אבל שניהם אומרים שהיה באותו יום בשבוע, כגון אם אחד אומר: ביום רביעי בשבת ב' בכסלו היה המעשה, והשני אומר: ביום רביעי בשבת ג' בכסלו היה המעשה — עדותן קיימת, ששניהם מתכוונים לאותו יום, ואין כאן הכחשה, אלא שהאומר ביום ב' בחודש יודע שהחודש שעבר היה מעובר, בן שלושים יום, והיום הראשון של ראש חודש היה יום ל' מחודש שעבר, ואילו השני סבור כי חודש שעבר היה חסר, בן עשרים ותשע ימים, ולפי חשבוננו אותו יום היה יום ג' בחודש.

והוינן בה: עד כמה? עד איזה תאריך בחודש, יכולים אנשים שלא לדעת אם חודש שעבר היה מעובר או חסר, ואפשר לתלות כי אחד העדים לא ידע וטעה בחשבון יום אחד?

אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר בשם רבי יוחנן: עד רובו של חודש. אבל מרוב החודש ואילך, כגון עד אחד אומר בעשרים בחודש היה המעשה, ועד אחד אומר בעשרים ואחד בחודש היה המעשה, אין תולים לומר שאחד מהעדים טעה ולא ידע אם חודש שעבר היה מעובר או חסר, כי

ואילו לגבי בדיקות, אם אמר עד אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים — עדותן קיימת.

מכדי, אידי ואידי גם החקירות וגם הבדיקות דאורייתא היא, החקירות נלמדות מהכתוב: "ודרשת וחקרת" והבדיקות נלמדות מ"נכון" שצריך שיהיו דברי העדים מכוונים בבדיקות.

אם כן מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות? מדוע שונה דינם?

אמרי ליה רב כהנא ורב ספרא: הכי השתא! אין לדמות את החקירות לדרישות, ושונים הם בתכליתם!

בחקירות, שמעידים על המקום והזמן, אם אמר אחד איני יודע — עדותן בטילה, כיון דהויא לה שהרי היא עדות שאי אתה יכול להזימה, שאם העדים אינם מעידים על המקום והזמן המדויק, שוב אי אפשר להזים עדות זו, ולומר לעדים שהם היו באותה שעה במקום אחר.

ואילו בדיקות, שאינם מעידים מענין המקום והזמן, אם אמר אחד מהן איני יודע — עדותן קיימת, כי עדות שאתה יכול להזימה הוא. שהרי בחקירות על המקום והזמן העידו כולם, ובבדיקות אין ההזמה תלויה, כי לא שייך לטעון "עמנו הייתם" על הבדיקות, שאינם מענין המקום והזמן.

אמר לחו רמי בר חמא: אי הכי אמריתו בה אם כך אמרתם ללמוד ולחדש בה — טובא אמריתו בה דברים רבים וטובים אמרתם בה.

ובשיפורא וכשהיו תוקעים בשופר בשעת קידוש החודש, ביום שבו מתחיל החודש, בין כשהיה החודש הקודם מלא ובין כשהיה החודש הקודם חסר, ידע מתי התחיל החודש החדש.

והטעם שאדם טועה בחודש האחרון אם היה מלא או חסר, ואינו טועה בשני החודשים האחרונים, כי בחד שיפורא בתקיעת שופר פעם אחת, אמר דטעי, אנו תולים לומר שהעד לא שמע ולכן טעה בתאריך ביום אחד. אבל בתרי שיפורא בשתי תקיעות שופר לא אמר דטעי אין אומרים שטעה ולא שמע את השופר פעמיים, וטעה בתאריך ביומיים.

הלכה נוספת שאמר רבי אחא בר חנינא בשם רבי יוחנן:

ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: עד כמה עד איזה תאריך מתחילת החודש מברכין על החדש ברכת הלבנה?

עד שתתמלא פגימתה של הלבנה! אבל לאחר מכן אינו יכול לברך ולומר "מחדש חדשים" — שהרי הלבנה כבר נושנת ולא חדשה.

וכמה? ומתי הוא התאריך האחרון בחודש

לאחר שעבר רוב החדש ודאי הספיק לשמוע⁽¹⁰⁾.

אמר רבא: אף אנו נמי תנינא גם אנו שנינו כן במשנתינו: עד אחד אומר בשלשה בחודש היה המעשה, ואחד מן העדים אומר בהמשך בחודש היה המעשה — עדותן בטילה, כיון שיש ביניהם הבדל של שני ימים, הרי הם מכחישים זה את זה, שכן בשני ימים אין אדם טועה.

ולכאורה קשה ואמאי אין אדם טועה בשני ימים? נימא נאמר שזה העד היה יודע בשני עיבורין, שהיו שני החודשים הקודמים מעוברים בני שלושים יום, וזה העד השני אינו יודע בשני עיבורין! וכיון שכן טעה במנין החודש ביומיים.

אלא לאו מוכח מהמשנה — כי אין אדם טועה על חודשיים, משום דברובה לאחר שעובר רוב החודש ודאי ידע כבר שהחודש הקודם היה מעובר בן שלושים יום.

אמר לו רבי אחא אי אפשר לדייק כן מהמשנה: כי לעולם אימא אומר לך כי ברובה של החודש נמי יש אנשים שעדיין לא ידע שהחודש הקודם היה מעובר בן שלושים.

בזמנו שהוא ליל שלשים וכו' חוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים. ואף שכתב הרמב"ם שהעדים יכולים לבוא ולהעיד גם בסוף החודש. מכל מקום בדרך כלל העדים היו באים מיד, וכתב הרמב"ם [שם יא יז] שעדי החודש לא יקובלו כי אם מאותן המקומות שסביב ירושלים הבלתי רחוקים ממנה יותר ממהלך ששה או שבעה ימים, אולם מהרחוקים יותר משיעור זה

10. בספר נצח ישראל מהגר"י מזמושטש כתב, כי בזמן שקדשו על פי הראיה יש אפשרות שהעדים יטעו ביום אחד גם אחר רובו של חודש, עד היום העשרים ואחד בחודש. כי הרמב"ם [קדוש החדש ג טו] כתב: בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש, ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש

לברך על הלבנה?

אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה: עד שבעה ימים מתחילת החודש אפשר לברך על הלבנה.

נהרדעי אמרי: עד ששה עשר ימים⁽¹¹⁾ מתחילת החודש⁽¹²⁾.

מב-א

ותרייהו ושניהם, גם רבי יהודה שאמר כי מברכין עד היום השביעי בחודש, וגם נהרדעי שאמרו כי מברכין עד היום הששה עשר בחודש, כרבי יוחנן סבירא להו הם סוברים שמברכין את הלבנה עד התאריך שבו תתמלא פגימתה.

אלא הם חולקים בדברי רבי יוחנן, הא רבי יהודה סובר — כי מילוי הפגימה שאמר רבי יוחנן, הכוונה עד שתתמלא הלבנה למיהוי **כי יתרא**, להיות כמו מיתר הקשת — שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד המיתר, דהיינו חצי כדור, והתאריך שבו מתמלאת הירח להיות כמו חצי כדור, הוא ביום השביעי מתחילת החודש.

הא נהרדעי סוברים — כי מילוי הפגימה שאמר רבי יוחנן, הכוונה עד תתמלא למיהוי כי נפיא, להיות עגולה כמו נפה, דהיינו כדור שלם, והתאריך שבו מתמלאת הירח להיות כמו כדור שלם, הוא ביום הששה עשר

שיעברו עליה ג' ימים, לפי שקודם לכן אין אדם נהנה מאורה.

עוד הביא הבית יוסף, תרומת הדשן [סי' לה]: הרואה לבנה בחידושה בימי החול ואומר: נמתין מלברך על חידושה עד מוצאי שבת. אם ליל מוצאי שבת הבא אינו לילות הרבה בחודש, כגון ז' או ח', שאפילו אם יהא מעונן במוצאי שבת וג' או ד' לילות אחריו עדיין יש זמן לברך עד ליל ט"ו, כהאי גוונא יפה להמתין עד מוצאי שבת. אבל אם ליל מוצאי שבת הבא יהא לילות הרבה בחודש, שאם יהא מעונן ב' וג' או ד' לילות אחריו יעבור זמן הברכה, כהאי גוונא אין להמתין עד מוצאי שבת, עכ"ל.

הרמ"ע מפאנו [סימן עח] כתב: איכא דגרסי במסכת סופרים אין מברכין על הירח עד שתתבשם — ופירשו רבנן עד שלשה ימים, והלכתא בלא טעמא היא — ולדידן קרוב לשמוע מאי עד שתתבשם עד שבעה, לפי שפגימתה גנאי הוא לה ואז אינה נכרת כל כך, ועוד א"א לשבעה ימים בלא שבת. וליל שביעי [נגהי דליל שמינין] ראוי לברך בו.

ובשו"ע [תכו ד] פסק המחבר [כתשובות

אין מקבלים עדות החודש מפני שנשתנה הראיה בירח במקומם ממה שהוא בירושלים, נמצא שהיו באים העדים עד הששה בחודש, וכיון שיש אנשים שאינם יודעים מתי קידשו את החודש, עד לאחר ט"ז יום מיום שקידשו, אם כן עד יום כ' אפשר שלא עברו עדיין יותר מט"ז ימים מזמן שנודע קביעות החודש האמתי, מה שאין כן אם אחד אומר בכ' בחודש, ואחד אומר בכ"א, אז תמיד עדותן בטלה, שאף אם נאמר שהיו העדים רחוקים תחלית המרחק, כבר עבר ט"ז יום משידעו הקביעות.

11. בשירי כנסת הגדולה [או"ח סי' תכז] כתב בשם תלמידי הרי"ף והמאירי, כי גם יום ט"ז בכלל הימים שאפשר לברך בהם את הלבנה.

12. כתב האגור [סי' תקצא]: אין לקדש החודש אלא בלילה, כי אור הלבנה ביום אינו מורגש היטב. ובמסכת סופרים [י"ט י] כתב: אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת, כשהוא מבושם, ובכלים נאים. ובבית יוסף [או"ח תכז] הביא מהרבינו יונה, שאין מברכין ברכת הלבנה עד